

EGY „MAGYAR IRÓK NÉVTÁRÁ“-NAK TERVE.

Közli: **Id. Szinnyei József.**

Az igazi irodalomtörténet alapját a teljes könyvészet és az írók életrajzai teszik. Ezek összeállítására törekedtek nemesak a kiterjedt és világra szóló irodalommal dicsekvő nemzetek, mint az angol, francia, német és olasz, hanem a kisebb irodalommal bíró népek is, s ezek közt mi sem akartunk hátramaradni, mert ezen a téren dicséretet érdemlő buzgalommal másfél század óta fáradott több jelesünk, kik ha nem is nyújtottak a célnak megfelelő teljes műveket, legalább megkönnyítették a későbbi irodalomtörténet-búvárok munkáját.

Külföldön, nevezetesen a németeknél, kik nem hanyagolták el saját irodalmuk ismertetését már 1742-ben jelent meg ily könyvjegyzék, mely mint könyvtárosi segédkönyv elég száraz és felöleli az egész világ akkori irodalmát. Később azonban ennek folytatói belátták, hogy a mű így óriási mérvet öltene, azért csak saját irodalmuk körében megjelenő könyvekre szorítkoztak, de ezeket lehető pontosan közölték.

Ezen száraz könyvészeti jegyzék mellé azonban mindinkább kívánatosabbá vált az egyes írók, habár rövid életrajzi adatai felsorolása; így jelentek meg a Quérard híres francia bibliographus és ennek folytatója Lorenz párisi könyvtáros katalógusai, különösen pedig a specialis tudományok könyvészetével foglalkozó művek, hogy csak egyet említsek, a Poggendorffé. Ha a könyvészetet szárazon közölték is a külföldiek, nem hiányoztak azonban az írók életrajzára vonatkozó művek sem; ezekben ugyan nem adhatták irodalmuk teljes repertóriumát, mivel az oly mérvben kihihetetlen, annál is inkább, mert többnyire az egész tudós világ irodalmára kiterjeszkedtek, mint Jöcher és ennek folytatói Adelung és Rotermond. Mi természetesb, minthogy így saját irodalmuk háttérbe szorult és a kiterjedtebb életrajzok mellett a könyvészet szenvedett csorbát. Ezen csak úgy véltek segíthetni, ha bizonyos kort ölelnek fel, minek folytán mindenestre teljesebb művet nyújthattak, hanem ezzel a cél még nem volt elérve.

A nagy nemzetek épen irodalmuk roppant kiterjedtsége miatt nem nyújthatnak teljes könyvészzettel egybekötött írói névtárt, azért

ezt belátva és a teljes könyvészetre szoritkozva, megkezdtek a könyvészet specialis feldolgozását. Mily óriási ezen anyag, azt megítélhetjük Petzholdt »Bibliotheca bibliographica« című művéből, mely csak könyvészeti jegyzékek címeit közli.

Mielőtt tervemet előadnám, szükségesnek tartom fölemlíteni és ismertetni azon főbb munkáinkat, melyeket e terv létesítésénél, részint az életrajzokhoz, részint a bibliographiához alapul lehetne venni.

Hazánk irodalmát a mult században ismertették Czvittinger, Horányi, Wallaszky, Bod sat., kik megközelítették ugyan a kitűzött czélt és a kornak megfelelőleg működtek, de teljes művet nem nyújthattak, részint mert a könyvtárak akkor még nem voltak úgy központosítva mint jelenleg, részint mert a kezdők nehézségeivel is kellett küzdeniök. Műveikről bővebben írt ifj. Szinnyei József.¹⁾

A tulajdonképeni magyar könyvészet kezdeményezője Sándor István volt, kinek szorgalmát nem bámulhatjuk eléggé, de hogy ez is mennyit nem ismert, azt Szabó Károlynak sajtó alatt levő korszakot alkotó könyveszetéből lehet látni. Sándor István 1800-ig 3625 művet említ.²⁾ Ezután következik a Denis, Engel, Szerdahelyi és Miller által összeállított Széchenyi-katalogus, melyben eddig legpontosabban és legteljesebben találjuk összeírva Magyarország könyvészetét.³⁾ Ezután egy félszázadig a magyar könyvészet csak egyes

¹⁾ Czvittinger Dávid. (Figyelő II. köt. 1877. 17—22 ll.) — Czvittinger követői. (U. o. 111—121.) — A magyar irodalomtörténet első rendszerezítői. (U. o. 175—187.) — A kritika kezdete a magyar irodalomtörténetben. (U. o. 241—255.) — Irodalomtörténeti monographiák. (U. o. 330—346.) — Toldy Ferencz. (U. o. III. 1—18 ll.) — Külön is ezen címmel: A magyar irodalomtörténet-írás ismertetése. Írta ifj. Szinnyei József. Budapest, 1877. 8. r. IV, 95 l.

²⁾ Sándor István. Magyar Könyvesház, avagy a magyar könyveknek kinyomtatások ideje szerint való rövid említésök. Írá . . . Győr 1803, Streibig József betűivel. 8-r. VIII, 285 l.

³⁾ Catalogus bibliothecae Hungaricae Francisci com. Széchenyi. Tomus I. Scriptores Hungaros et rerum Hungaricarum typis editos complexus. Partes 2. Sopronii 1799. 8-r. XVI, 695; 613. ll. (Szerkesztette Denis Mihály.) — Index alter, libros bibliothecae Hungaricae Franc. com. Széchenyi duobus tomis comprehensis in scientiarum ordines distributos exhibens. Pesthini 1809. 8-r. VI, 494 l. — Supplementum I. Posonii 1803. 8-r. XXXII, 647 l. (Szerk. Engel János Keresztély.) — Index alter Supplemento I. Posonii 1803. 8-r. 216 l. — Supplementum II. Sopronii 1807. 8-r. XVI, 615 l. (Szerk Szerdahelyi György Alajos.) — Index alter Supplemento II. Pesthini 1807. 8-r. 237 l. — Ezen műben körülbelől 50,000 munka van elősorolva.

folyóiratok és lapok közleményeire szorítkozott, melyek összeállításánál irodalomtörténetünk főbajnokáé Toldy Ferenczé volt az orosz-lán-rész. Könyvtárusaink is felkarolták könyvészetünk irodalmát könyvjegyzékeikkel és könyvészeti közlönyeikkel, noha ezeket csak üzleti czélből adták ki. Ezek közt a Heckenast-féle,¹⁾ mint igen pontosan és a címek teljes közlése által rendszeresen kezelt folyóirat megérdemli a figyelmet; az Eggenberger-féle folytatás, habár nem oly teljes, mint az előbbeni, méltóan sorakozik melléje.²⁾ A Magyar Mihály könyvészet³⁾ a két előbbinek folytatása. Ilyenek még a bécsi »Magyar könyvjegyzék«,⁴⁾ az Aigner Lajos⁵⁾ és Márki Sándor⁶⁾ folyóiratai, a két katolikus irányú szaklap,⁷⁾ Makáry Könyvészet⁸⁾ s a Magyar Könyv-Szemle, első könyvészeti szak-folyóiratunk, mely

¹⁾ Bibliographiai Értesítő Magyarország és Erdély számára. Kiadja Heckenast G. Pest 1840. I. évf. = 12 sz. 80, VIII l. — 1841. II. évf. = 12 sz. 88, XX l. — 1842. III. évf. = 9 sz. 32 l. 8-r. (Szerk. ifj. W i g a n d K á r o l y.)

²⁾ Hóni irodalmi Hirdető. Kiadják Eggenberger J. és fiai. Pest 1842. 20 l. — 1843. I. évf. = 10 sz. 24 szlan levél. — 1844. II. évf. = 12 sz. 56, IX l. — 1845. III. évf. = 10 sz. 50, IV l. — 1846. IV. évf. = 12 sz. 48, IV l. — 1847. V. évf. = 12 sz. 52, IV l. — 1848. VI. évf. = 12 sz. 47 l. 8-r. (Szerk. E g g e n b e r g e r F e r d i n á n d.)

A Heckenast és Eggenberger-féle könyvészet 3213 művet sorol föl.

³⁾ Magyar Könyvészet. A honi új-irodalom és művészet terjesztésére közli M a g y a r M i h á l y. Pest, 1855. I. évf. = 2 sz. — 1856. = 14 sz. 224 l. — 1857. II. évf. = 11. sz. 88 l. 8-r.

Körülbelül 2000 művet sorol föl.

⁴⁾ Magyar Könyvjegyzék. Kiadta az ausztriai könyvtárusok egylete. Bécs 1860—1870. I—XI. évf. 8-r. XIII, 42; XII, 48; XII, 40; XVI, 56; XV, 60; XII, 52; XVI, 43; XIV, 42; XIV, 71; XVI, 69; XIII, 42 l.

⁵⁾ Magyar Könyvészet. Közli A i g n e r L a j o s. Pest 1869. I. évf. = 12 sz. 16, 48, 16, 24, 24, 32 l. — 1870. II. évf. = 10 sz. 24, 16, 16 l. 8-r.

⁶⁾ Irodalmi Értesítő. Könyvészeti szaklap. Szerk. M á r k i S á n d o r. Budapest 1874. = 12 sz. 2, 203 l. — 1875. = 12 sz. 2, 214 l. 8-r.

⁷⁾ Irodalmi Szemle. Kiadja és szerk. L u g a L á s z l ó. Eger 1876. I. évf. = 12 sz. IV, 104 l. — 1877. II. évf. = 12 sz. IV, 104 l. kis 4-r.

Irodalmi Értesítő. Kiadja B u z a r o v i t s G u s z t á v könyv- és műkereskedése. Esztergom 1875. I. évf. = 10 sz. IV, 152 l. — 1876. II. évf. = 12 sz. — 1877. = 1 sz. 228, 16 l. 8-r.

⁸⁾ Magyar Könyvészet 1876. Összeállította M a k á r y G e r ő. Függelekül a magyar hírlapok és folyóiratok 1877-ben. Rudapest 1877. Kiadta a »Budapesti könyvkereskedő-segédék egylete.« 8-r. XXVII, 97 l.

tervének megfelelően feldolgozott cikket is közöl. ¹⁾ Mindannyi segítségével egy nagyobb és általánosb könyvészeti műhöz, de némelyikük ovatosan használandó, mert a könyváruusi üzlet lebegvén szem előtt, nem szerkesztetett elég lelkiismeretesen.

Az írók életrajzaira vonatkozólag csak két nagyobb mű jelent meg a jelen század folytán: az egyik Ferenczy-Danieliké ²⁾ a másik Moenich-Vutkoviché. ³⁾ Az első, mely csupán magyar nyelven írt írókra szorítkozott s felvette a könyvészetet is, összesen 1525 íróról emlékezik meg. Ezen műben szembetűnő az életrajzok közti nagy aránytalanság, mert míg főpapokról, kik keveset írtak, több lapon ír, több nevezetes íróról röviden emlékezik meg; ezenfölül adatait ritkán meríté az első forrásból, azért azok nem is egészen megbízhatók; könyvészeti része mint mellékes tekintetett, azért hiányos és hibákkal telt. De nem is akart ezen mű teljes írói életrajz-gyűjtemény lenni, hanem a mint épen a könnyen hozzáférhető könyvekből gyorsan össze lehetett írni, a mit bizonyít a második pót-kötet, mely csak a mű hiányosságát leplezte fel, a nélkül, hogy azt teljessé tette volna. Ezen művet hiányossága daczára is, épen mert az írók rövid életrajzát és nevezetesb műveik jegyzékét tartalmazza, csaknem egyedüli általános segédkönyvül használják nem csak a journalisták, hanem mások is, kik nem érnek rá mélyebb kutatást tenni. Mivel ily tartalmú művel eddig nem rendelkezhetünk, nem csoda, ha ez idén egy vidéki napi lap tárczájában három jeles élő tudósunk életrajzát olvassuk Danielik művéből kiírva, mintha azok működése épen csak addig terjedt volna.

A másik Moenich és Vutkovich könyve, eredetileg az írók születési és halálozási napjaira emlékeztető könyv lett volna, azért jelent meg naptár alakban; hanem a munka íratása közben kiszélesedett, kibővült eredeti közlemények által, és lett belőle oly írói névtár, mely

¹⁾ Magyar Könyv-Szemle. Közreboesátja a M. Nemzeti Múzeum Könyvtára. Budapest 1876. I. évf. (6 füzet.) 8-r. IV. 320 l. — 1877. II évf. (jan.—okt. 5 füzet.) 348 l.

²⁾ Magyar írók. Életrajz-gyűjtemény. Gyűjték: Ferenczy J a k a b és D a n i e l i k J ó z s e f. Kiadja a Szent-István-Társulat. Pest 1856. 8-r. VIII, 641, X l. — Második az elsőt kiegészítő kötet. Gyűjté D a n i e l i k J ó z s e f. Kiadja a Szent-István-Társulat. Pest 1858. 8-r. VI, 441 l.

³⁾ Magyar írók névtára. (Életrajzi és könyvészeti adatok gyűjteménye.) Különféle kútfőkből szerkesztették M o e n i c h K á r o l y és dr. V u t k o v i c h S á n d o r. Pozsony 1876. 8-r. XVI, 577, XXIX ll.

itt-ott írók működésére is kiterjedt, s ez okozta a mű kettős beosztását is. Csak sajnálni lehet, hogy az írók ezen nagy fáradsággal gyűjtött anyagot nem arányosították, nem tűztek magok elé egységes czélt, lett légyen az egyedül az írók születése és halálózása napjának megvitatása, mely úgysis a mű legdícsérendőbb része, de akkor sem kellett volna elhanyagolni az eredeti kútforrásokat, t. i. ha ön-életrajzzal nem rendelkeztek, át kellett volna például kutatni a hírlapok tudósításait. E helyett azonban csak gyűjteményes munkákat használtak s így másod és harmad kézből vették adataikat. A munka azonban hiányai mellett mindaddig hasznos kézi-könyv marad, míg a czélnak megfelelőleg szerkesztett művel rendelkezünk. A szerzők szorgalmáról tanúskodik az, hogy 176 kútfőt használtak és 1428 írot gyűjtöttek össze.

Az előzményekből tehát bátran következtetjük, hogy oly irodalomtörténeti segédkönyvvel, mely az írók életrajzát és szellemi termékeiket hiánytalanul magába foglalná, mai napig nem rendelkezünk.

Ily munka szükségét ugyan már régtől fogva érezzük és meg is volt ily mű előállításához a nemes szándék, s jöllehet a nemes szándék nem lett kivive, azért az mindenkor tiszteletet és becsülést érdemel és méltó, hogy főlemlítsük és ismertessük.

Első ily törekvés a mult század végén keletkezett. Tertina Mihály, miskolci, majd nagyvárad tanár elméjében szülemlett meg az eszme, ki magyar költők életrajz-gyűjteményét és ahhoz kapcsolt anthológiát tervezett s épen úgy, mint annak idejében Bél Mátyás felszólítást intézett a honi és külföldi tudósokhoz, hogy munkájában támogassák. E felszólítását közzé is tette latin nyelven.¹⁾ Felhívásában magát e tárgyban úttörőnek vallja s jöllehet a költők életrajzát versben ígéri, műveik czímét és kritikáját is akarta adni, még pedig kötetlen beszédben, és Czvittinger, Bod, Seivert és mások hiányait is ki akarta pótolni. Tehát ha nem is általános írói névtár és könyvszet lett volna, minthogy a latin és magyar írókról egyaránt szólni akart, mindenesetre többet ölelt volna fel, mint megelőzői. Azonban a jó szándék, talán épen azért, mert nagyon is az egyesek segélyére támaszkodott terv maradt, s az anyag, ha ugyan volt némi sikere felhívásának, elveszett.

---

¹⁾ Magyar Hirmondó 1794. aug. 5. sz.-nak Toldalékában. — Irodalmi Szemle. Eger 1877. 8. sz. Concilia Emil »Jámbor szándékok« I. czikke.

Kovachich Márton György és fia Kovachich József Miklós Kolozsvártt febr. 10-én 1814-ben egy terjedelmes tervrajzot tettek közzé.¹⁾ Ezen magyar bibliographia- és szókönyv-tervet előbb több erdélyi főúr és tudós, társasággá alakulván, megvizsgálta s jöllehet a társaság a »nehézségeket, melyek miatt a planumnak véghezajtása akadályoztathatik, látta, mégis jónak találta, hogy az kinyomatassék.« Döbrentei Gábor jun. 17-én kelt előszóval mutatta be ezen előrajzot s a többi közt a következő buzdító szavakkal ajánlta a közönség figyelmébe. »Most, midőn tapasztaljuk, hogy némely írónk buzdításai nem lettek a nemzet előtt üres hangok, hanem az, nyelve iránt elevenebben érez, s más nemzetek példáját követni dicsőségének tartani inkább kezdi, ezen planum közlése talán megérett időben történik . . . A hazának érdemmel megőszült fia Kovachich szólt a hazához 70 esztendő korában, szinte kéri közülünk való elköltözése elől annak fiait, hogy nyelve körül fáradozni, ne tartsák megvetett foglalatosságnak. Példát ad mindazoknak, kiknek a magyar föld hazájok, mert látja, hogy a nemzet annak becsülése nélkül korcs zűrzavarrá lesz. . .« Maga a terv igen életre való; közreműködésre hí az minden tanult lelkes hazafit, papot, tanárt, tisztviselőt; tüzetesen megmagyarázza, mit kíván az tőlök t. i. egy általános magyar bibliographiához anyagot. Igen érdekes utasítást ad ezen tervrajz a közreműködőknek s még azt is megmondja, hogy jegyezzék föl a könyvnek vagy kéziratnak teljes címét »az első szótól az utolsóiglan« külön-külön 4-rét papírra, továbbá a könyv alakját, lapszámát, ha címéből ki nem vehető, ki hol adta ki és nyomtatta? Ezután megvizsgálva a könyv beltartalmát az íróra vagy egyéb munkálataira vonatkozó jegyzeteket is írjanak a lapra; a munka felosztását is kéri, sőt még azt is, vajjon az a könyvvizsgáló engedelmével vagy anélkül látott-e napvilágot; végre, hogy ki hol bírja azt a könyvet, és a ki leírta a címnapot, írja nevét alá. Ez oly tökéletes könyvészeti terv, melyet most 63 év múlva is alá lehetne írni. Az írók életrajzára nézve közvetlen tudósítást is kérnek a következőkben: »ha valakinek valamely Historia íróról valamely Literaria esmerete volna (tudományos tudósítása) magáról vagy könyvéről, melyek az előtte álló leírásba nem találhatnának, vagy feljegyezve hibásan vol-

¹⁾ Planum egy tökéletes magyar bibliographia és szókönyv iránt Pest 1814. Trattner János Tamás betűivel. 8-r. 14 számozatlan levél.

nának, ezt pedig vagy a recensio tulajdon levelére jegyezni fel. . . »
 A könyvárusi jegyzékeket csak oly esetben akarja a terv tekintetbe venni, ha a könyv egyáltalában sehol nem léteznék, tehát a tervezett bibliographia, igen helyesen, magokról a könyvekről készült volna. A létező nagyobb könyvtárak közegei lettek volna hivatva az így megkészült czédulákat, könyvkészletükkel egybevetve, fölülvizsgálni és a hibákat kijavítani, a hiányokat pótolni.

A terv második részének taglalásába, mely egy általános magyar szótárról szól, nem bocsátkozunk. Az elsőről is magasztalólag szólva, sajnálatunkat fejezzük ki, hogy ez is pusztá szándék maradt, mert jóllehet egyedül a magyar irodalmat vette volna fel keretébe, igen megkönnyítette volna a későbbi hasonló törekvéseket; sok magyar írott és nyomtatott mű, mely azóta elveszett vagy jelenleg is lappang, így napfényre került volna, sok életrajzi adat megóvatott volna az enyészettől, szóval irodalmunk ismerete nagy mérvben gyarapodott volna.

Miután ezen tervről nem olvastam semmit az egykorú lapokban, azt kell hinnem, hogy az a közönség közönbösségén vagy talán pénzbeli nehézségeken szenvedett hajótörést, mert mind a tudós történetbúvár Kovachich Márton György, ki 10 évig a pesti egyetem könyvtár-őre, majd a kir. kincstári levéltár hivatalnoka, mind fia az országos levéltár levéltárnoka még sok évig élték túl a tervet.

Jankovich Miklós a magyar irodalomban rendkívüli ismeretekkel bíró tudós, ki csaknem egész életét és vagyonának nagy részét a hazánk történetét és irodalmát érdeklő ritkább nyomtatványok és oklevelek összegyűjtésére szentelé, ezen gyűjteményét és kutatásainak eredményét a nagy közönséggel is meg akarván ismertetni, 1832. augusztus 1-én előfizetési felhívást bocsátott közre a »Magyar Kurir« sept. 25-ki számában; melyben tudatja a közönséggel, hogy »Közönséges magyar könyvtár 1533—1830« czímmel két vaskos kötetben, kötetjét 2 frt 30 krért szándékozik kiadni az általa 40 év óta gyűjtött minden önálló magyar nyomtatványt, egyházi beszédeket, idvezlő verseket, könyveket és iskolakönyveket is ide számítva, az Ebert bibliographiai lexikona mintájára betűrendben.

Jankovich már kész anyaggal lépett fel s az általa összegyűjtött magyar művek számát 30 ezerre teszi, felhívja azért a tudósokat, irodalomkedvelőket, hogy az általok kiadott vagy általok ismert ritkább magyar művek címeit küldjék be hozzá a munka teljessé

tétele végett. A munka megjelenését a közönség pártolásától tette függővé, a pártolás azonban elmaradt, mert Jankovich kéziratát 1841. aug. 25-én az akademiának ajánlá kiadás végett, mely annak kiadását el is vállalta, annak soron kívüli nyomtatását elrendelte, és a szerzőnek száz tisztelet-példányt ajánlott fel.¹⁾ Azonban ismeretlen okból visszavette a szerző kéziratát, mely halála után elérvezetettén, egy ismeretlen tudós kezébe került s csak annyi jutott tudomásomra, hogy az jó kézben van, azaz nincs az egerek pusztításainak kitéve.

Nunc venio ad fortissimum virum. Horváth Istvánt, a széles irodalmi és könyvészeti ismeretekkel bíró egyetemi tanárt és a Nemzeti Múzeum könyvtárnokát értem, kinek terve volt az összes magyarországi tudósokat — ide értve a külföldre szakadtakat is és a magyar birodalom minden részét érdeklő művek szerzőit — életrajz-, könyvészet- és repertórium széles keretébe tartozó munkában megismertetni. E célból minden hazai irodalomtörténeti művet és nagyobb könyvtáraink jegyzékét mint a Széchenyi- és Teleky-féle katalógusokat, átbuvarolva azok tartalmát nagy részben kiírta, ezen kívül a külföldi régibb irodalomtörténeti s bibliographiai műveket, a nyomdai zsenyéket tudományosan tárgyaló híresb könyvekből, mint Joecher, Maitter, Panzer stb., a hazai irodalomra vonatkozó helyeket szintén kijegyezte, saját gyűjteményében levő dissertatiókat és apróságokat leczímezte, külön helyezve az orvosok, a különféle szerzetesrendek tudósairól írt czédulákat, valamint az irodalom-pártolókat is, mert ez utóbbiakban a gyűjtemény rendkívül gazdag. Hogy némi fogalmat nyújtsak ezen kézírati mű rendkívüli kiterjedtségéről s az adatok bőségéről, megjegyzem, hogy az 248 csomagban őriztetik a Nemzeti Múzeum könyvtárában s körülbelől 49,600 czédulát foglal magában.

A kézíratos mű belbecsét illetőleg, — miután az a mi abban leíratott, nemcsak könyvészetileg a lehető legbővebben és legpontosabban készült, hanem oly külföldi művek is, melyek jelenleg előtünk már alig ismeretesek, irodalmunk története érdekében lélekismeretesen kivonattak, és sok oly anyag hordatott itt össze, a mi ily mérvben később aligha meg fog történni, — az mindenkor becses kútforrásul fog szolgálni. Hanem valamint tiszteljük és bámuljuk az

¹⁾ Magyar Académiai Értesítő 1841. 5. sz. 89. és 91. l.

igyekezetet, szorgalmat és kitartást, úgy sajnálnunk lehet azt, hogy nem tekintve a gyűjtő az emberi élet korlátoltságát, művének oly kiterjedést akart adni, melynek már kezdetben kivihetetlennek kellett előtte feltűnnie, nem is említve azt, hogy kiadása egyáltalában nem lett volna eszközölhető. Jóllehet a tudós gyűjtő ezen jegyzeteit haláláig vitte, a korabeli írókra és irodalmi termékekre alig volt figyelemmel, azért a jelen századra vonatkozó feljegyzést alig találunk nála, úgy szintén az életrajzi adatok is igen gyéren fordulnak benne elő; de erre ideje sem volt, mert ha Katona történelmi művét végig olvasván, abból az írókra vonatkozó legkisebb följegyzés mellé az idézett mű teljes címét is leírta mindannyiszor s így tett oly műveknél is mint Bartholomaeides és Weszprémi, hol egy-egy íróról vagy irodalom-pártolóról alig írt két sort, az idézett könyv címe mindannyiszor 5—6 sort foglal el, s így a helyett, hogy azt rövidítve vagy számmal jelölve idézte és csak egyszer írta volna le a teljes címet, többször fordul elő azon eset, hogy ezen idézett könyvcím háromszor-négyszer annyi mint a kiírt adat. A dissertatióknál a teljes cím mellett leírta az ajánlásnál előforduló hosszú címmezést, hogy az ajánlottat mint maecenást idézve erre hivatkozhassék. Különösen növelte a mű terjedelmét az, hogy gyűjteményébe fölvette minden oly író irodalmi munkásságát, ki legcsekélyebb összeköttetésben volt Magyarországgal, vagy annak valamelyik tudósával, így Caleagninus Caeliusról, ki Magyarországon utazott és Perényi Ferenczhez levelet írt, 48 czédelát találunk, Chladenius Márton wittenbergiai tanárról, ki állítólag Magyarországon született 77 czédelát, szent Borromaeus Károlyról — nem tudtam kivenni mi okból jött a magyar tudósok közé — 91-et, Brusoni Hieronymusról, mert esetleg Győrben halt meg, 22 czédelát írt. Fölvette gyűjteményébe a Dalmátiában született írókat is műveikkel együtt, habár alig találunk ezen czédelák közt Magyarországra vonatkozó adatot. Nem csoda tehát, ha a tudós bűvár kevés figyelmet fordított nevezetesebb hazai íróinkra, így Csokonaira vonatkozólag gyűjteményében csak két czédelát találunk, az egyik a Széchenyi katalogus Tom. I. Pars II. 579. lapjára utal, hol »Serkentés a nemes magyarokhoz a mostani országgyűléshez kantata, melyet magyarul a muzsikához készített . . .« fordul elő; a másik idézet Katona Historia Critikájára utal, hol hibásan áll Csokonainak halálózási helye Érsemlyén, ezen hibát nem is igazíthatta ki, nem fordítván erre több

figyelmet, de sok más jeles írónkról ennyit se találunk ezen gyűjteményben.

A gazdag gyűjteményt tekintve, a jeles tudóst nem a hiányzóért kell megrónunk, hanem inkább dicséernünk kell s a meglevő és sokak előtt ismeretlen adatok összegyűjtéséért emléket tisztelnünk. Ha nagyszerű tervét az idő rövidsége miatt nem vihette ki, az nem rajta mult.

Ezen gyűjtemény felsorolását nem tartom feleslegesnek :

Lexicon eruditorum regni Hungariae = Vol. 113. — Eruditi et scriptores Hungariae = 6. — Adversaria de scriptoribus societatis Jesu ad Hungariam spectantibus. Pest 1839. = 6. — Eruditi et scriptores Jesuitae Hungari = 31. — Scriptores Augustiniani Hungari = 1. — Script. Benedictini Hung. = 1. — Script. Capucini Hung. = 1. — Script. Carmelitae Hung. = 1. — Script. Cisterciatae Hung. = 1. — Equitis crucis stellae rubrae = 1. — Ordini seti Francisci Provinciae Bosniae Argentinae et Capistranae = 2. — Script. Francis. Mariani Hung. = 1. — Script. Franc. Salvatorini Hung. = 1. — Script. Francisci Stephanei H. = 1. — Script. Misericordiani H. = 1. — Script. Minoritae Hung. = 1. — Script. Paulini Hung. = 1. — Script. Piaristae Hung. = 1. — Script. Praemonstrat. H. = 1. — Script. Servitae Hung. = 1. — Script. Trinitarii Hung. = 1. — Script. Camaldulentes = 1. — Script. Carmelitae. = 1 — Script. Cartusiani = 1. — Script. Cisterciatae = 2. — Script. Dominicani = 1. — Script. Franciscani et Capucini = 1. — Script. Hospitalarii = 1. — Script. Humiliati = 1. — Script. religiosi Jesuitae provinciae Austriae = 5. — Medici Hungari aut ad Hungariam spectantes Stephano Weszprémi cogniti. Pest 1839. = 8. — Maccenates medicorum = 10. — Script. Universit. Hungariae = 2. — Poetae Hung. e Hungaris = 2. — Poetae latini e Hungaris = 3. — Poetae slavi e Hungaris = 1. — Poetae Syriaca lingua e Hung. = 1. — Poetae Gallica lingua e Hung. = 1. — Poetae Germanica lingua e Hung. = 1. — Poetae Graeca lingua e Hung. = 1. — Poeta Hebraicu lingua e Hung. = 1. — Eruditi comitatus et dioceseos Albaregalensis = 1. — Eruditi regionum et urbium = 1. — Dissertationes inaug. medicae = 11. — Adversaria de Catalogis impressi bibliothecarum privatorum Pestini 1832. = 11. — Catalogi impressi bibl. publ. = 5. Összesen 248 csomag.

Aigner Lajos könyvészete, melyet 1860-ban az Akadémiának benyújtott, minden nyelvű munkákra kiterjed, de csak a jelen századot foglalja magában. Legnagyobb részét könyvárusi katalogusokból lett összeállítva, hozzájárulván a Schlauch-féle magyar theologiai bibliographia, mely könyvtári jegyzékek után készült ugyan, de igen rövid címekkel s így az egész a kiadás előtt teljesen át volna dolgozandó.

Ezen százados törekvéseknek még nem volt sikerük, mert mind-
eddig nem birunk felmutatni sem egy teljes hazai könyvészetet, sem
íróink teljes életrajz-gyűjteményét. Talán a nehézségektől és a pénz-
áldozatoktól riadtak vissza úgy egyesek mint tudományos társulataink.
Azonban annak részleteivel, mint kivihetőbbel igyekeztek ugyanazok
a hiányt némileg pótolni; így készült el csaknem egy időben há-
rom részletes könyvészet, t. i. Szabó Károlyé, Kertbenyé és a két
Szinnyeié.

Szabó Károly még 1869-ben közölte az erdélyi múzeumi könyv-
tár régi magyar könyveinek jegyzékét (1536—1711) az »Erdélyi
Múzeum-Egylet évkönyvei« V. kötetében. Már akkor figyelmet kel-
tett ezen tudományos jegyzetekkel kísért pontos könyvészet; ennek
alapján a jeles történetbúvárunk, kiterjesztve figyelmét többi nyilván-
os és magánkönyvtárainkra, művét a lehető legteljesebbé igyeke-
kezett tenni. Ezen buzgalomnak és szakismeretnek köszönhetjük nem-
zeti nyelvünkön nyomtatásban 1484—1711-ig megjelent könyveink
lehető legteljesebb könyvészetét, mely immár a Magyar Tudományos
Akadémia áldozatkészségével pár hónap mulva napvilágot látand.
Hogy mit nyer irodalmunk ezen gazdag tárházban, azt minden buzgó
irodalombarát képzelheti, tekintve Szabó Károly áldozatot és fárad-
ságot nem ismerő utánjárását, kutatásait, könyvészeti széles ismere-
teivel írt jegyzeteit, melyekben minden könyvnek mintegy történe-
tét, hollétét stb. írja meg. Míg Sándor István 1058 művet ismert
azon korból, Szabó Károly műve 1750-et sorol elő. A mű mintegy
55—60 ívet teend, előbeszéddel és a legrészletesebb indexxel lesz
ellátva.

A második mű Kertbeny Károlyé, ki fiatal korától itthon és
a haza határain kívül nemzeti irodalmunknak a külfölddel való meg-
ismertetésével könyvészetünknek nagy mérvben, a külföld mintájára
való összeállításával foglalkozott. Ezen terve mellett küzdött, fára-
dott éjjelt nappalá téve; tervrajzot tervrajz után tett közzé, s hogy
mindez kiáltó szó volt a pusztában, az korántsem lankasztá a fárad-
hatlan férfit; míg végre most, 30 év mulva sikerült neki terveit
legalább részben valósulva látni. Eddig sikerült Kertbeny Károly-
nak a Magyarországra vonatkozó német ősnymtatványok (1454—
1600) jegyzékét összeszedve és jegyzetekkel, bő életrajzi és tárgy-
magyarázó mutatóval kísérve, a magyar vallás- és közoktatási mi-
nisterium költségén kiadni. Ezen mű összesen 32 ívre terjed és 1427

műről szól, melyek közül csak 9 jelent meg hazánkban. A jegyzetek és a register német nyelven írvák, s így a történeti irodalmunkra vonatkozó jelen mű a külföldön is elterjedhet. Természetesen előttünk csak növeli becsét, ha minél több a reményünk ezen műnek befejezéséhez, melyet a tudományok iránt lelkesedő miniszterünk Trefort Ágoston áldozatkészsége és a fáradhatlan könyvésznök bizton hinnünk engedi.

A kir. m. Természettudományi Társulat 1876. jan. 19. közülésén elhatározta, hogy Toldy emlékéért nem tisztelhetvén méltóbban, mintha régi vágyát, irodalmunk termékeit könyvészetileg megismertetni, legalább részben teljesíti, a természettudomány és matematika-kára vonatkozó hazai és hazánkat érdeklő könyvek és külföldi folyóiratokban megjelent cikkek könyvészetére nyílt pályázatot hirdetett, melyet a két Szinnyi nyervén el, munkájukkal ez ideig elkészültek és az rövid időn sajtó alá kerül.

Ezen könyvészetbe fölvételett szerzők nevei alatt időrendbe sorozva mindazon mű, mely Magyarországon hazai írótól, vagy Magyarországra vonatkozólag külföldön bármely nyelven megjelent, a könyvek címei teljesen adatnak, a kiadó és nyomdász megnevezésével a lapszám, alak és a hol tudható a könyv ára is; ezenkívül vajjon megvan-e az valamelyik fővárosi nyilvános könyvtárban és hol, többször három-négy könyvtárnak kijelölésével. A szerzőknél, a hol kitudható volt, rövid életrajzi vázlat adatott. Felvételett ezen könyvészetbe minden természeti és matematikai cikk, mely külföldi folyóiratokban hazai írótól vagy hazánkra vonatkozólag külfölditől íratott; végül az egyes írók életrajzaira utalás is van, a hol azok feltalálhatók. A munka terjedelmére nézve elég legyen megjegyezni, hogy az 308 írott ívet tesz. 4687 író (ezek közt 4007 magyar, 680 külföldi) 8744 művel (ezek közt 3957 magyar, 4787 idegen nyelven) és 2198 cikkel van benne képviselve.

Az utóbbi három évtized alatt irodalmunk oly kiterjedést nyert, hogy méltán aggódhatunk, hogy azon könyvek egybegyűjtése és teljes könyvészetünk megírása mindinkább a lehetetlenséggel lesz határos. Azonban ezen nehézséggel mielőbb meg kell küzdenünk, nekünk kell könyvészetünkhöz az alapot megvetnünk, hogy azon az utánunk következők szilárdan építhessenek. Nyilvános könyvtáraink katalógusainak kinyomatása, ha nem ütköznék is annyi nehézségekbe, soha sem eredményezne a könyvészet igényeinek megfelelő

teljes művet s egyik főkönyvtárunk címjegyzéke se tükrözné híven vissza hazai irodalmunk képét, azaz akkor se bírnók teljes könyvészetünket.

A praktikus angolok ezen bajon is akartak segíteni. Jewett a Smithson intézet könyvtárnoka 1850-ben egy tervvel lépett fel, mely akkor az egész Egyesült-Államok könyvészeti tekintélyei előtt vizsgálásra talált; a kiküldött bíráló szakférfiak dicsérettel fogadták a tervet és az 1852-ben az első, 1853-ban a második kiadásban jelent meg.¹⁾ Jewett t. i. egy általános amerikai könyvészetet tervezett olyformán, hogy az egyúttal a könyvtárak ezen osztályának katalógusául is szolgálna. Leírta a Smithson intézet könyvtárának könyvcím-lapozási rendszerét; ezen rendszer szerint a könyvek címei leíratnak, külön egyenkint stereotipiroztatnak és rendszerbe vagy betűrendbe egybeállítva a címjegyzék kinyomatásánál számmal ellátva szétszedetnek; ha bármely könyvtár ezen számokra hivatkozva beküldi katalógusát, azt csekély áron (az összeállítást és papirost számítva) kinyomatják, sőt a jegyzékben hiányzó amerikai művek címeit is, ha azt az illető a meghatározott mód szerint leírva beküldi, ezáltal évről-évre megújíthatatnék a főcím-tár és mindinkább teljesebbé lenne az amerikai jegyzék.

Ily módon eszközölhetnők ugyan az összes hungaricumok jegyzékének kinyomatását; csakhogy ez jelenleg nálunk még alig vihető ki.

Miként lehetne tehát azt eszközölni, hogy már a jelen nemzedék is használhasson egy lehető teljes, írók rövid életrajzával egybekötött, magyarországi könyvészetet, mely minden magyar írótól Magyarországon megjelent könyvnek címét magában foglalná és utalna a főváros két vagy három könyvtárára, tehát a hungarikákra nézve a nevezett könyvtárak címjegyzéke is lenne; s bővebb búvárlat végett utalna arra is, hogy hol található az írók bővebb életrajzai, cikkeik sorozata vagy műveik kritikája, végül az álnevek vagy névtelenül megjelent művek igazi szerzőire is utalhatna.

Mindezt egy műbe foglalva kivihetőnek tartom, ha az amerikaiak példáját követve az ily általános katalógusoknál nem akarjuk

¹⁾ Jewett (Charles). Smithsonian Report. On the construction of catalogues of libraries, and their publication by means of separate, stereotyped titles. With rules and examples. 2. Edition. Washington 1853. 8-r. XII, 96 l.

az írók kimerítő életrajzát és a könyvek teljes címét adni, hanem ezt a részletes biographiai és bibliographiai művekre hagynók fel. Mert a mű úgy is nagy terjedelmű lenne és kiadása nem csekély nehézségekkel járna.

A munka írók szerint betűrendben lenne szerkesztve, mert ez által az ismétlések leginkább elkerülhetők. Az író neve után jönne születési éve, napja, helye és polgári vagy tudományos állása és kitüntetései a mennyire ez kitudható, évszerint leírva, valamint halálozásának éve, napja és helye. Ezt követné az önállólag megjelent műveinek sorozata időrendben a könyv címének pontos de lehető rövid leírásával, kitéve a kötetszám, nyomtatási év és hely, az alak csak a 2-r. és 4-rétűeknél teendő ki, azután következnek a mű kiadásai évszerint leírva. Ezután következnek a cikkeire való utalás olyformán, hogy a M. Tudom. Akadémia által kiadott »Magyar Tudományos Repertórium«-ra és a Természettudományi Társulat által kiadott »Természettud. és mathem. Könyvészet«-re történhetnék utalás, úgyszintén a cikkek összegyűjtésével foglalkozó folyóiratok vagy évkönyvekre. Az író által szerkesztett hírlapok, folyóiratok, évkönyvek vagy gyűjteményes munkák is felsorolvák. Utalás történhetnék azon helyekre, hol a szerző valamelyik műve ismertetve van, ez az illető könyv után irandó le, valamint a névtelenül, álnevek, vagy jegyek alatt írt önálló művek szerzősége is ott magyaráztatnék meg. Végül az író életrajzaira és arcképeire vonatkozó repertórium zárná be az egyes közleményt. Az egész mű végére jönne pótlékkül a hírlapok, évkönyvek, naptárak és más gyűjteményes munkák könyvészete.

Az életrajzi adatok kutatásánál nem lehet eléggé ajánlani az eredeti kútforrásokat, melyeket életrajz-gyűjtemény-íróink úgy lát-szik kényelem-szeretetből szorgalmasan kerültek, másod, harmad kéz-ből vették az adatokat, pedig jól tudjuk, hogy a sok leírás következtében mennyi hiba csúszik be. Még régiebb íróink is, mint Horányi ily kutatásoknál csak ovatosan használandók, mert adataik nem mindig megbízhatók. Életrajzokra vonatkozó adatokra nézve eredeti vagy első forrásul tekintem az önéletrajzokat, arcképek köriratát vagy aláírását, gyászleveleket és az egykorú hírlapok nekrológiáit s életrajzait. A gyászlevelek gyűjtésével tudtommal eddig kevesen foglalkoznak, pedig a mily könnyen kezelhető, oly becses történeti adattár leendő egykor jeleseink életrajzának megírásánál. Itt megjegyzem, hogy Bodó Lipótnak Bars-megye alispánjának van eddig e nemből

legnagyobb gyűjteménye, mintegy 2000 darab, mind hazánkfiat illetők. Ezek után igen ajánlható a szerzők által írt előszó, mely igen gyakran életadataik egy részét foglalja magában, úgyszintén ha életrajzuk van a műhöz csatolva.

A könyvek leczímezése magáról a könyvről történjék; a menyiben könyvtáraink hiányossága miatt ez nem lehetséges, a gondal szerkesztett részletes könyvészeti művek is segítségül veendő, de egyáltalában nem, vagy csak utolsó esetben használandók a könyvárusi katalogusok, miután ezeknél a könyvek czímei igen gyakran helytelenül rövidítetnek és a gyors munka miatt az írási- és sajtóhibák igen gyakoriak.

Álljon itt mutatványul, a mennyiben jegyzeteimből összeállítottam egy példa:

Fáy (Fáji) András, szül. 1786. máj. 30. Kohányon Zemplén m. Tanult Sárospatakon 1793—1798, Pozsonyban 1799—1800, ismét Patakon bölcseletet és jogot 1803—1804-ben. Ekkor törvénygyakorlatra Pestre jött és ügyvédi vizsgálatot is tett, de sohasem ügyvédkedett. 1811. Pest megyében alszolgabíróvá lett, de már 1817-ben végkép lelépett a hivatalos pályáról s ugyanazon megye táblabírájává lett Ezentúl Pesten és gombai jószágán élt. 1831. febr. 15. a m. tud. Akadémia tiszt. tagja lett. 1834—35. Pest vármegye által a Budán letelepedett magyar színész-társaság igazgatójává neveztetett s utóbb az országos színházi választmány tagja volt. 1835. mint országgyűlési képviselő 9 hónapig egyike volt az ellenzék legkitünőbb tagjainak 1837. febr. 6. a Kisfaludy-Társaság első alakító gyűlésén három évre közakarattal igazgatóvá választatott. 1840. jan. 11-én nyitott meg az első hazai takarékpénztár a pesti megyeház egy szerény termében, melynek alapítása és tervének kidolgozása az ő érdeme, ezért ő annak eleinte valódi, aztán halálaig tiszteletbeli igazgatója lett. 1845. jun. 9. a m. tudom. Akadémia igazg. tagjává választotta és 1847-ben mint helyettes elnök vett részt annak ülésein. Tagja volt továbbá a pesti casinónak 1832—1850-ig, melynek igazgatói hivatalát két ízben a választm. tagságot és könyvtár-elnökséget csaknem folytonosan viselte, tagja volt a pesti állóhídi választmánynak; igazgató, választmányi tagja részint elnöke az ipar, kisededővő, művészi sat. egyleteknek. Meghalt 1864. jul. 26 Pesten.

Őnálló munkái: 1. Bokréta. Írta F. F. A. = (Fáji Fáy András) Pest 1807. VI, 148 lap egy könyomattal. = M. *)

2. Próbátétel a mai nevelés két nevezetes hibáiról. Pest 1816. 159, 2 l. = E. M.

3. Fris bokréta. Írta F. F. A. T. P. V. A. = (Fáji Fáy András Tek. Pest várm. al-szolgabírája) Pest 1818. 2, 134 l négy hangjeggyel. = E. M.

*) A. E. M. = A könyvtáraknak hol a művek feltalálhatók kezdőbetűit jelöli, t. i. A. (akadémia-), E. (egyetemi)-é s M. (múzeumi-) könyvtárét.

4. Eredeti meséi és aphorismái. Bécs 1820. 128 l. (1-ső és 2. kiadás.)
 — 2. (helyesebben 3. kiadás. Pest 1825. = A. E. M. A Marczibányi-alapítvány bírái 1824-ben F. A. meséinek ítélte a nagy jutalmat.
 — Originelle Fabeln u. Aphorismen. Deutsch von L. Petz. Raab 1825. VIII, 150, 6 l. egy rézm. = A.
 Olaszra is lefordítottatt.
5. Kedvesapongások. 2 kötet. Pest 1824. (Tart : Régi pénzek, vígj. 5 felv. és humoros beszélyek.) = M. (a 2. köt. 2, 180 l. egy rézm.)
 — Régi pénzek, vígj. 5 felv. a szerzőnek utolsó átdolgozása után. Pest 1858. 112 l. = A. E.
6. Ujabb eredeti meséi és aphorismái. Pest 1825.
 — 2. kiadás. U. o. 1828. 2, VIII, 192, 5 l. egy rézm. = E. M.
 — 4. kiadás (összes meséire vonatkozik.) 2 kötetben. Budapest 1874. 2, 240; 2, 223 l. egy rajzzal. (Kis Nemz. Múzeum. XV. XVI.) = M.
 — Butler E. D. Az olcsó ebéd . . . with en allegory and a few fables by Fáy. Translated from the Hungarian into English and German by . . . of the British Museum London (1877.) 21—85 ll. = M.
7. A két Balthory, tört. dráma 5 felv. Pest 1827. 2, 175 l. egy aczél-metsz. = A. M.
8. Hasznos házi jegyzetek. Pest 1828.
 — 2. kiadás U. o. 1833. 200 l. = E.
 — 3. kiadás. U. o. 1851. 2 részben. 224; 180, XXXVI l. = A. E. M.
9. A Bélteky-ház. Tanregény 2 köt. Pest 1832. IV, 396; 2, 342 l. két rézm. = E. M.
 A m. t. Akadémia 1835. mint dícséretre méltót jelölte.
10. Jutalmazott felelet a m. tud. Társaság ezen kérdésére: Miképen lehetne a magyar játékszínt Budapesten megalapítani? Buda 1834. VI, 51 l. = A.
 Ez czímmel is: Magyar játékszíni jutalmazott feleletek a m. tud. Társaság 1833-beli ezen kérdésére . . . (I. Fáy András. II. Kállay Ferencz. II. Jakab István felelete.)
 Első jutalomra (30 arany) érdemesíttetett.
11. Terve a Pest megyei köznép számára felállítandó takarékpénztárnak Buda 1839. VIII, 82 l. egy táblázattal. = A. E. M.
 Ism. Figyelmező 1839. 24 sz.
12. A Pest megye pártfogása alatt álló hazai első takarékpénztár szabályai. Pest 1840. 42 l. = E.
 — U. o. 1843. 40 l. = E.
 — U. o. 1846. 50 l. = E.
 Névtelenül jelent meg.
 — Ugyanez németül. Pest 1840. = E.
 U. o. 1843. = E.
13. Javaslat egy Pesten állittandó ref. főiskola tárgyában. Pest 1840.
14. Kelet népe nyugaton. Buda 1841. 32 l. = A. E. M.
 — 2. bőv. kiadás. U. o. 1842. 81 l. = A. E. M.
15. Nőnevelés és nőnevelési intézetek hazánkban. Pest 1841. 142 l.

16. Óramutató. Pest 1842. 149 l. = M.
Észrevételek Hajnal Ábeltől. (Prot. Egyh. és Isk. Lap. 1842. 36, 37. sz.)
17. Szépirodalmi összes munkái 8 kötet. Pest 1843—44. XXII, 256; XXIII, 265; 340; 327; 268; 239; 175 és 248 l. A szerző arcképével és 3 rajzzal aczélm. = A. E. M.
- Uj olcsó (ezímlap) kiadás 16 füzetben. U. o. 1847.
18. A jelenkorban megjelent összeállítások a hon legközelebbi teendői körül. Pest 1846. 2, 86 l. = A. E. M.
19. Az életbiztosító intézet terve. Pest 1848. (Könyomat.)
20. Búzavirágok és kalászkok. Két kötet. Pest 1853. IV, 264; IV, 337 l. = A. E. M.
21. Adatok Magyarország bővebb ismertetésére. Pest 1854. 88 l. 7 táblázattal. = E.
22. A legegyszerűbb, természet- és tapasztalathűbb és gyakorlatibb nevelési rendszer. Pest 1855. 48 l. = M.
23. Jávor orvos és szolgája Bakator Ambrus. Regény 2 köt. Pest 1855. 218; 213, 2 l. = A. E. M.
24. A Szutyogfalviak. Regény 2 köt. Pest 1856. 232; 206 l. = A. M.
25. A Halmay-család. 2 köt. Pest 1858. XVI, 287; IV, 285, 2 l. Két rézmetszettel. = A. E. M.
- Ism. Néptanítók Könyve IV. 1860. 130 l. Lelki kincstár I. 1860. 23 l. 2. olcsó kiadás. 2 köt. U. o. 1866.
26. Oskolai és házi növendék-élet Pest 1860. 301 l.
27. Hulló virágok. Pest 1861. 301 l. = A. E. M.
28. Az elszegényedések. Pest 1862. 103 l. = A. M.
- Czikkek, beszélyek s vígjátékok a folyóiratokban, zsebkönyvekben. Árvízkönyvben. L. Divatesarnok 1853. 3. sz. — Toldy: A magyar költészet kézikönyve. Pest 1857. II. 434—440. és 2. kiadás. Budapest 1876. IV. 64—76 l. — M. tudós-társ. Névkönyve 1839. 130. 1840. 181. 1842. II. 54. 1843. 203. 203. 1845. 65. 1846. 67. 1847. 72. 1848. 74. M. t. Akadémiai Almanach 1861. 94. 1863. 195. 1864. 215. — Szinnyei Repertórium I. oszt. 1. köt. 56, 203, 281, 308 498, 1051, 1103 és 1113 h. II. oszt. 1 köt. 357 hasáb.*
- Álneve: Cserépi.*
- Levelei: Történeti Lapok 1874. 1, 11, 17, 35—39. l. 1875. (II. évf.) 1. sz. Figyelő 1876. I. 120—122. l. 1877. II. 309 l. Kéziratban: a »Szemere-Tár«-ban.*
- Kéziratai közt cigány szótár s nyelvtan s több eredeti zeneszerzemény maradt. — Zeneművei közül »Ne síj lyánka« jelent meg nyomtatásban.*
- Életrajzok: Toldy, Handbuch der ungar. Poesie. Wien u. Pest 1828. II. Bd. S. 138. — Közhasznú Esmeretek Tára. Pest 1832. IV. k. 440 l. — Tudom. Tár 1834. I. 241. III. 249. — Oesterr. National-Encyclopedie. Wien 1835. II. 104. — Ujabb kori Ismeretek Tára. Pest 1851. III. 189. — Divatesarnok 1853. 1, 3, 7, 8 és 9 sz. »Pályaismertetési adatok« Szemere Páltól. — Kertbeny, K. M. Album hundert ung. Dichter. Dresden u. Pesth 1854. 539 l. — Pesti Napló 1854. 75. sz. Greguss Ágosttól — Vasárnapi Ujság*

1855. 29. sz. arczk. — Ferenczy-Danielik. Magyar írók. Pest 1856—58 I. k. 134. I. II. k. 401. l. — Toldy, A magyar költészet kézikönyve Pest 1857. II. 434—440. h. — Magyar írók arczképei s életrajzai Pest 1857. 27. l. arczkép. — Nouvelle Biographie Général. Paris 1856. XVIII. 228. — Protestans képes Naptár 1857. 42 l. — Család Könyve 1857. 273. — Wurzbach, Const. Biographisches Lexikon Wien 1858. IV. 153. — Családi Kör 1861. 14. sz. könyv arczk. — Ország Tükre 1862. 6. sz. könyv. arczk. — Kisfaludy-Társaság Évlapjai. Új foly. II. 1863.—65. 182—219 l. Emlékbeszéd Tóth Lőrincztől — Pesti Napló 1864. 170. sz. — A Hon 1864. 170. »z. — Prot. Egyh. és Isk. Lap. 1864. 1003 l. — Házi kincstár 1864 255 l. — Remény-Naptár 1865. 79. l. Girókutitól. — Protestáns Képes Naptár 1866. 47. l. — Egyetemes Magyar Encyclopaedia. Pest 1870. VIII. k. 183 l. — Larousse, Pierre. Grand Dictionnaire Universel du XIX-e Siècle Paris. 1872. Tome XIII. p. 172 — Fővárosi Lapok 1873. 48, 49. sz. Fáy önéletríása (Levél Székács Józsefhez máj. 20. 1859.) — M. Tudom. Akadémia Évk. XIV. 2. dar. 16. l. Emlékbeszéd Zichy Antaltól — Vutkovich Sándor, Magyar írók Albuma. Pozsony 1873. 97—102 l. — Andr. Fáy als Pädagog, von Joh. Gruber. Ungar. Schulbote 1873. 13—49. sz. — Meyers Conversations Lexikon. 3. Aufl. Leipzig 1875. Bd. VI. S. 611. — Brockhaus Convers. Lexikon. 12. Aufl. Leipzig 1876. Bd. VI. S. 416. — Moenich-Vutkovich, Magyar írók Névtára. Pozsony 1876. 167, 211 l. — Toldy F. A magyar költészet kézikönyve. 2. kiad. Budapest 1876. IV. k. 64—73 l.

Taglaljuk a felhozott példát. Az életrajzi adatokra nézve legteljesebbek a Szemere Pál, Toldy Ferencz, Tóth Lőrincz és Zichy Antal által írt életrajzok, azonban az összes idézett életrajzokat átnevezve sem találtam azokban megemlítve a Fáy életének egyik fontos momentumát a Kisfaludy-társaság első közülését; e helyett azt tapasztaltam, hogy életrajz-íróink a már rendelkezésükre állott életrajzokat aligha használták, vagy ha igen, többnyire hibásan.

A könyvészet mint tervünk fontosabb része nagyobb figyelmet érdemel. Itt elsőben is feltűnik az, hogy három főkönyvtárunkban sem található a 4, 6. és 8. sz. mű első és a 25. második kiadása, továbbá a 13, 15, 19. és 26. számú művek, az 5. számúnak első kötete és a 4. olasz fordítása. Azt talán fölösleges említenem, hogy az író teljes könyvészetét sehol se találtam; néhol alig van tiz műve főlelítve. Egyik könyv czíme rosszul van idézve péld. hibásan így: »Terve egy Pest megyében felállítandó takarékpénztárnak« az »Újabbkori Ism. Tára« III. k. 190 l., így ment át Danielik művébe és a »Magyar írók arczképei és életrajzai« című munkába; nem csoda tehát, ha ezen kettős cím alatt bárki is két munkát keres. Az évek össze-vissza cserélése igen gyakori. Így Ferenczy és Da-

nieliknél »Fáy újabb meséi« nem 1825, hanem 1824-re, a »Bételeky-ház« nem 1832, hanem 1834-re, »Szépirodalmi összes munkái« nem 1843—44, hanem 1843—45-re, a »Sztutyogfalviak« nem 1856, hanem 1857-re vannak téve, végre a »Hasznos házi jegyzetek«-nek csak középső kiadását ismerik. Nagy könyvészeti botlás az is, ha az egyes művek a gyűjteményes kiadás folytatásaul íratnak; így Ferenczy és Danieliknél a 20, 23 és 24-ik, Fáy összes művei nek 9—14. köteteként jelöltetnek; ugyanott a »Régi pénzek« című színmű mint ezen cím alatt megjelent külön mű van feltüntetve, holott az a »Kedvesapongások« 2. kötetében jelent meg 1824-ben. Egy írónál a nevezett műben ennyi hiba!

A szerző nevének első betűi alatt megjelent műveket rendszeren a szerző neve alá sorozzák könyvészeink a nélkül, hogy azon jegyet megmagyaráznák, vagy róluk, valamint a névtelenül megjelent művekről és álnevekről külön mutatót csatolnának a munkához. Pedig ez igen fontos; e nélkül íróink teljes működési körét aligha megfogjuk ismerhetni; a könyvek így könnyebben elpusztulnak, sok könyvtárban ismeretlenek maradnak és lappanganak. Toldy és Szemere egyedül magyarázzák meg a »Bokréta« címlapján álló F. F. A. jegyet, kívülök senki se tette azt. A Nemzeti Múzeum példányán, miként több más író művén, írónnal van a név kitüntetve.

Az idézett minta szerint szerkesztve, előleges számításom szerint a »Magyar írók névtára« nyolcz 50 íves kétszer hasábozott nagy 8-rét kötetet tenne, ugyanis ha Jankovich 1830-ig a magyar könyvek számát 30 ezerre tette, ez a jelenkorig még egyszer annyira teendő; hozzá véve az idegen nyelven megjelent műveket, mely különösen a múlt század alatt túlnyomó volt s ide véve a tudori dissertatiókat, bátran tehető az 40 ezerre; tehát a fölveendő könyvczímek száma megközelítőleg százezer. Tekintve az általam eddig gyűjtött életrajzi és könyvészeti fél millió följegyzést és hogy még annyinak gyűjtése szükségeltetnék, ezt és az egy lapra szánt 16 könyvczímet véve, nem is túlságos számítás.